

Гегало Н.С.

Харьковский национальный университет городского хозяйства имени А.Н. Бекетова

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПОТЕНЦИАЛА ЭНЕРГОСБЕРЕЖЕНИЯ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ ЖИЛИЩНО-КОММУНАЛЬНОГО ХОЗЯЙСТВА

Аннотация

Исследовано недостатки определения и препятствия к реализации потенциала энергосбережения предприятий жилищно-коммунального хозяйства. Разработана методика оценки потенциала энергосбережения жилищно-коммунальных предприятий. Определение потенциала основывается на экспертном анализе существенных факторов, которые влияют на энергосбережение в условиях конкретного предприятия. Предложенная методика является обобщающим инструментом проведения целевого обследования энергосистемы предприятия и разработки его энергопаспорта. Оценка потенциала энергосбережения на базе использования современных электронных средств обследования эксплуатационного состояния технологических объектов энергопотребления позволяет прогнозировать обоснованный уровень их многокомпонентной энергоэффективности.

Ключевые слова: потенциал энергосбережения, предприятия жилищно-коммунального хозяйства, метод экспертных оценок, стратегический потенциал энергосбережения, реализационный потенциал энергосбережения.

Getalo N.S.

O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

DETERMINING OF ENERGY SAVING POTENTIAL ON ENTERPRISES OF HOUSING AND COMMUNAL SERVICES

Summary

Disadvantages of determining and difficulties of realization of energy saving potential of enterprises of housing and communal services are discussed. The evaluation method for finding out energy saving potential of enterprises of public utilities services is worked out. The method of potential determining is based on expert analysis of main factors that have on influence on energy saving in real conditions. The proposed method is a common instrument for target inspection of energy system of enterprise and working out its energy passport. An energy saving evaluation based on using modern electronic devices for inspection technological energy consumption objects allows to foresee a real level of their many factor energy efficiency.

Keywords: energy saving potential, enterprise of housing and communal services, method of expert estimates, strategic energy saving potential, realizable energy saving potential.

УДК 338

ЕКОНОМІЧНА ДІАГНОСТИКА ЯК ОСНОВА ВИЗНАЧЕННЯ ПЕРЕДУМОВ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ КРИЗИ

Глебова А.О., Абдуллаєва А.Ш.

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

У статті досліджується сутність поняття «діагностика». Авторами встановлено, що поняття «діагностика» і «моніторинг», які використовуються для відображення динамічних змін у системі управління сучасними соціально-економічними системами необхідно розмежовувати. Оскільки моніторинг дозволяє отримати інформацію про те, що відбувається у зовнішньому та внутрішньому середовищі. Тоді як діагностика – визначає чому, це відбувається. Встановлено, групи помилок, які знижують ефективність процесу діагностики системи управління сучасним підприємством.

Ключові слова: діагностика, моніторинг, фінансовий стан, економічна діагностика, помилки дослідження.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Зміни, що на сучасному етапі супроводжують перехід України до формування ринкових економічних відносин, зумовлюють невизначеність напрямів розвитку. Причини змін існують як макроекономічні (велика швид-

кість здійснюваних фінансових операцій, розрив сформованих виробничого-технологічних зв'язків між підприємствами, втрата традиційних ємних ринків збуту, тривалі інфляційні процеси тощо), так і мікроекономічні (складність умов функціонування, необхідність адаптації, низький рівень менеджменту на підприємствах, відсутність досвіду

роботи в умовах ринкової конкуренції тощо). Це впливає на результати виробничо-господарської діяльності підприємств, вимагає високого рівня ефективності виробництва, достатнього рівня майнового потенціалу, платоспроможності, конкурентоспроможності продукції та послуг. У зв'язку з цим набуває стратегічного значення процес діагностування, який дозволяє не тільки виявляти резерви зростання, але і встановлювати слабкі сторони сучасних соціально-економічних систем, які послаблюють не тільки їх конкурентоспроможність, але і здатність до розвитку.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Вагомий науковий внесок у процес діагностування зробила значна кількість вітчизняних та зарубіжних фахівців, зокрема: Є. Ареф'єва, І. Алексєєв, І. Балабанов, М. Білик, І. Бланк, А. Волосович, А. Воронкова, В. Галіцин, Т. Загорна, Л. Іщенко, О. Коляда, В. Козик, М. Кизим, Л. Костирко, Р. Лепа, О. Мозенкова, В. Савчук, В. Ситник, О. Соколова, Є. Павлюк, О. Пенькова, М. Пугачова, Г. Швиданенко, О. Сметанюк, О. Терещенко, М. Чумаченко, В. Савицька, О. С. Стоянова, А. Шеремет, О. Волкова та інші. Вивчення праць даних дослідників дозволяє отримати загальне уявлення про теоретико-методологічні засади процесу діагностики, проте значна кількість науково-практичного характеру залишається дискусійними і потребують уточнення.

Цілі статті. Метою даної статті є дослідження науково-практичних та методичних аспектів процесу діагностики системи управління підприємством в умовах кризи.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі дослідження наукових доробок сучасних фахівців з питань діагностики існує значна кількість підходів і трактувань сутності даного поняття. Також було встановлено, що у процесі дослідження сучасних соціально-економічних систем використовують такі поняття як «діагностика», «моніторинг», «контроль», «оцінка», «аналіз», які використовують для відображення динамічних змін не тільки у внутрішньому середовищі підприємства, але і зовнішньому. Оскільки у процесі проведення моніторингу та діагностики для визначення основних параметрів інформаційної системи відбувається формалізація правил збору й обробки сформованих потоків інформації та економічних показників. Це дозволяє менеджерам одержувати доступ до бази даних за весь період діяльності підприємства для прийняття управлінських рішень. Тому досліджуючи наукові праці фахівців з менеджменту, економіки та соціології ми встановили, що оскільки термін «моніторинг» походить від *monitor* (лат. – попереджувачий) та *monitoring* (від англ. – контроль). У загальному випадку, моніторинг розглядається як комплексна система спостереження за станом об'єкта з метою його контролю, прогнозування та сприяння подальшому розвитку. [9]. Так, наприклад, В. Бикова пропонує таке означення: моніторинг – це «система неперервного і тривалого спостереження, контролю, оцінювання стану системи, а також прогнозування на підставі отриманих об'єктивних даних динаміки й основних тенденцій її розвитку» [6]. Педченко Н.С. досліджуючи сутність цього поняття зазначає, що мо-

ніторинг ототожнюється з прийнятим у західній літературі терміном «бізнес-розвідка» (*business intelligence*), еквівалентом якого є термін «конкурентна розвідка» (*competitive intelligence*) [9]. Тоді як Бузова Т. А. розглядає моніторинг розглядається як етап до проведення контролю, а діагностика – як необхідний етап дослідження проблем, що мають місце в процесі життєдіяльності певної системи, який відбувається після виявлення проблеми в результаті контролю [3]. Тобто найбільш характерна риса моніторингу – синхронність процесів спостереження і вимірювання, систематичне збирання фактів упродовж певного проміжку часу.

Досліджуючи сутність поняття «діагностика», слід зазначити, що не існує і єдиного підходу до сутності цього поняття. Зокрема, Ф.Ф. Аунату відмічає, який: «Діагностика – метод аналізу стану виробничої системи для виявлення й усунення в ній диспропорцій, що сприяють появі «вузьких місць», тобто «хвороб» виробничого організму» [6]. Тоді як Глазов М.М. під діагностикою розуміє «вчення про методи і принципи розпізнавання дисфункцій і постановку діагнозу об'єкта, що аналізується з метою підвищення ефективності його функціонування, підвищення його життєздатності в умовах вільної конкуренції, вільного, нерегульованого ринку» [4, с. 23].

На основі вищезазначених понять, ми вважаємо, що поняття «діагностика» і «моніторинг» необхідно розмежовувати, не зважаючи, що ці поняття мають значну кількість спільних і відмінних рис (табл. 1).

Таблиця 1

Спільні і відмінні риси процесу «діагностики» та «моніторингу» сучасних соціально-економічних систем

Діагностика	Моніторинг
Спільні риси	
Дослідження явищ і процесів, що відбуваються у соціально-економічній системі	
Обов'язково передбачають наявність у фахівців, що проводять наявність відповідних професійних знань та компетенцій щодо роботи з інформаційним масивом	
Дозволяють зробити висновок про стан явища, процесу	
Відмінні риси	
Направлена на визначення причини виникнення певної ситуації, процесу	Направлений на визначення стану процесів, що відбуваються у внутрішньому та зовнішньому середовищі

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що моніторинг дає відповідь на питання – «що відбувається у системі управління», а «діагностика» – «чому це відбувається». Для забезпечення ефективності господарської діяльності, а також конкурентоспроможності підприємство своєчасно виявляти несприятливі тенденції розвитку і прогнозувати ймовірність банкрутства, знаходити адекватні шляхи та засоби виходу з кризових ситуацій із щонайменшими втратами і в найкоротші терміни. Однією з умов успішного вирішення цього питання є проведення діагностики системи управління підприємством на постійній основі.

Оскільки для вищого керівництва і власників підприємства діагностика є засобом одержання достовірної якісної інформації про реальні можливості підприємства та загрози, що дозволяє на початковій стадії визначати кризові ситуації та застосовувати особливі методи і механізми менеджменту. Спираючись на результати діагностичних і превентивних досліджень різних сторін діяльності підприємства, менеджери і власники мають можливість виявляти причинно-наслідкові зв'язки в дисфункціях менеджменту, а потім перейти до побудови моделей функціонування і розвитку підприємства, здійснюючи при цьому попередження його банкрутства.

Виходячи із того, що процес діагностики може бути дослідницьким, пошуковим або пізнавальним – мета діагностики визначається для встановлення стану об'єкта дослідження (спостереження, діагностики) за допомогою реалізації відповідних процедур. У цьому контексті об'єктом діагностики виступає об'єкт управління як цілісна високоорганізована система з усіма функціональними підсистемами [6]. Предметом діагностики є кількісна характеристика та якісна ідентифікація стану об'єкта управління.

Мета, завдання та вимоги, що висуваються до процесу діагностування, є реальними, якщо всі дослідження плануються, організуються та контролюються відповідно до логіки діагнозу. Зокрема, метою діагностики є надання необхідних знань для прийняття рішення суб'єкта управління про використання різноманітного методологічного апарату та інструментарію для визначення стану об'єкта управління у невизначеному середовищі функціонування та розробки комплексу заходів, спрямованих на поліпшення цього стану. Вона виконує три функції: оціночну (визначення стану функціонування об'єкта управління); діагностичну (виявлення можливих змін стану об'єкта); пошукову (визначення можливих заходів покращення або відновлення стану суб'єкта управління) [10].

Завданням діагностики є визначення заходів, управлінських рішень, спрямованих на поліпшення роботи всіх складників системи та способів їх реалізації та усунення негативного впливу відхилень критеріальних значень будь-яких складників системи. Для забезпечення виконання окремих операцій (дій) процесу діагностики використовуються такі методи: аналітичні (засновані на безконтактних методах з використанням статистичної інформації та використанням комплексного економічного аналізу); експертні (побудовані на ґрунті узагальнення оцінок та інформації, представленої експертами та отриманої з використанням контактних методів вивчення об'єкту дослідження); динамічне програмування (розрахунковий метод рішення задач управління з використанням математичних моделей); лінійне програмування (математичний метод, що заснований на оптимізації досягнення кількісно визначеної мети) [2]. Тоді як, Ткаченко А.М. досліджуючи методи економічної діагностики пропонує їх доповнити наступною класифікацією класифікацію методів економічної діагностики: 1) формалізовані методи: а) факторні: SWOT-аналіз; БГК; Мак-Кінсі; конкурентний аналіз М. Потрера; б) кон'юнктурні: метод без-

збитковості; матеріальний та інформаційних потоків; в) математичні: динамічне програмування; лінійне програмування; г) статистичні; д) метод дослідження операцій, зокрема аналіз ланцюжка створення матриці; е) економічні: бенчмаркінг; аналіз полів бізнесу; балансовий; метод дослідження операцій; є) економіко-математичне моделювання: діагностика на моделі; 2) неформалізовані методи: а) експертний: метод Дельфі; метод інтерв'ю; б) морфологічний: метод зіставлення; метод порівняння; в) рейтинговий: аналіз відхилення; метод балів; г) фактографічний: метод екстраполяції; факторинг; д) моніторинг; е) логічне моделювання [12]. Дані методи є важливі для процесу діагностики, оскільки дозволяють досягати поставлених цілей та завдань.

Виділяють два етапи процесу діагностики.

Перший етап – якісна ідентифікація об'єкту, тобто встановлення належності об'єкту до визначеного класу або групи об'єктів.

Другий етап – кількісна ідентифікація об'єкту – виявлення відмінностей діагностованого об'єкту від об'єктів свого класу шляхом порівняння його фактичних параметрів з базовими, тобто системою критеріїв, які здатні адекватно відобразити специфіку конкретного об'єкту з урахуванням факторів, що впливають на нього.

Процес діагностики передбачає три типові методи діагностичних досліджень. Перший тип полягає у порівнянні стану об'єкту дослідження з певною нормою або еталоном з метою виявлення відхилень; другий – у з'ясуванні належності об'єкту, який досліджується до конкретного класу, групи або сукупності, що дозволяє систематизувати і впорядкувати зміни; третій – використовуються в ситуаціях коли не можливо провести оцінки порівняння і співставлення через відсутність базових параметрів [2, с. 93].

Як уже зазначалося, діагностика – це дослідницький процес, на який автоматично переносяться і всі вимоги, що висуваються до будь-якого дослідження. Тобто ефективна діагностика вимагає застосування певних принципів, які висуваються до процесу діагностики:

- 1) дослідження має бути аутентичним;
- 2) дослідження має бути точним;
- 3) дослідження має бути об'єктивним.

У випадку, проведення економічної діагностики, то вищезазначені принципи, слід доповнити наступними:

комплексності, тобто діагностики має охоплювати усі сфери життєдіяльності підприємства в розрізі різних часових проміжків, що дає змогу виявляти довгострокові та короткострокові коливання в його розвитку;

своєчасності, діагностика має бути своєчасною та мати упереджуючі властивості, що може бути досягнуто побудовою системи випереджаючих, або сигнальних, індикаторів індивідуально для бізнес-процесу;

постійності, тобто діагностика має здійснюватися на постійній основі з формулюванням висновків щомісяця по основних показниках соціально-економічного розвитку підприємства та щокварталу по показниках, які узгоджуються з макроекономічними цілями розвитку, а також щорічно по показниках, які повільно змінюються та фіксуються лише в річному розрізі;

системності, тобто діагностика має ґрунтуватися на дослідженні причинно-наслідкових зв'язків між соціально-економічними процесами на підприємстві та у його взаємодії із зовнішнім середовищем;

Процес діагностики дуже складний і залежить від виду економічної діагностики. Провівши аналіз сучасних наукових праць сучасних фахівців [4, 7, 8, 9, 11], доцільно розглянути класифікацію видів економічної діагностики. Зокрема, виділяють:

- 1) за періодичністю:
 - одночасна;
 - періодична;
- 2) за змістом:
 - тематична;
 - комплексна;
- 3) за призначенням результатів:
 - діагностика господарсько-фінансового стану підприємства;
 - діагностика наслідків управлінських рішень;
 - 4) за метою:
 - планова (профілактична);
 - непланова.
 - 5) залежно від способу отримання результатів:
 - кількісна діагностика;
 - якісна діагностика.
 - 6) в залежності від мети діагностики:
 - оперативна діагностика, яка орієнтована на обґрунтування поточних управлінських рішень;
 - стратегічна діагностика – оцінка ефективності обраної стратегії діяльності та дослідження стратегічних позицій підприємства за окремими напрямками його діяльності.
 - 7) в залежності від об'єкту діагностики:
 - фінансового стану;
 - конкурентоспроможності підприємства;
 - економічної безпеки підприємства;
 - вартості підприємства;
 - потенціалу підприємства;
 - системи управління.

Тоді як, Туркоман Л.С. у процесі дослідження сутності економічної діагностики пропонує також виділяти наступні види:

 - фінансову діагностику;
 - діагностику фінансово-господарської діяльності підприємства;
 - бізнес-діагностику;
 - діагностику банкрутства;
 - експрес-діагностику;

фундаментальну діагностику [11].

Таким чином, визначені види економічної діагностики дозволяють зробити висновок, що в умовах конкуренції вона є одним із важливих інструментів оцінювання системи управління, що дозволяє виконувати наступні аналітичні завдання:

- 1) проводити оцінку стану господарської системи підприємства;
- 2) оцінювати режим функціонування, його ефективності та стабільності роботи;
- 3) визначати можливі варіанти економічної динаміки;
- 4) оцінювати можливі наслідки управлінських рішень.
- 5) узгоджувати стратегічні показники соціально-економічного розвитку із фактичними;
- 6) визначати можливі, упереджуючи дії, спрямовані на попередження розвитку та ліквідацію наслідків загрози.

Слід звернути увагу на соціально-психологічний аспект діагностичного дослідження, а саме на помилки, які допускаються під час її проведення. Зокрема, Бондар-Підгірська О.В. приводить результати дослідження напрацювань німецьких учених з цього питання дозволило виокремити найбільш поширені помилки, що виникають в процесі діагностики. Так, виділяють дві групи помилок при діагностиці ситуації.

Перша група – помилки враження:

- а) помилки першого враження;
- б) помилки як негативний вплив суб'єктивної впевненості.

Друга група – помилки дослідження:

- а) помилки при збиранні даних;
- б) помилки в процесі визначення діагнозу;
- в) помилки при формуванні ставленні.

Урахування зазначених можливих помилок допоможе підвищити ефективність процесу діагностування організації та вплине на якість її діагнозу [2].

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що діагностики відіграє важливу роль для процесу управління сучасними соціально-економічними системами. Оскільки вона дозволяє не тільки формувати інформаційно-аналітичне забезпечення процесу прийняття управлінських рішень, але і визначати причини та загрози розвитку підприємства в умовах кризи.

Список літератури:

1. Болгаров М. Готовність учителя до здійснення моніторингу / М. Болгаров // Завуч. – 2006. – № 8. – С. 2–6.
2. Бондар О. В. Ситуаційний менеджмент [Текст]: навч. посібник / О. В. Бондар. – 2-ге вид., переробл. та доповн. – Київ: Центр учб. л-ри, 2012. – 368 с.
3. Бутова Т. А. Моніторинг та діагностика діяльності підприємств харчової промисловості: теорія, методологія, практика: автореф. дис. на здоб. наук. ступеня д-ра екон. наук: [спец.] 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами екон. діяльн.) / Бутова Тетяна Андріївна; Міжнародний ун-т бізнесу і права. – Херсон, 2012. – 36 с.
4. Глазов М. М. Управление персоналом: анализ и диагностика персонал-менеджмента: учебник для ВУЗов / М. М. Глазов, И. П. Фирова, О. Н. Истомина. – СПб-б.: ООО «Андреевский издательский дом», 2007. – 251 с. – С. 115.
5. Гетьман О. О., Шаповал В. М. Економічна діагностика: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 307 с.
6. Діагностика фінансового стану і стійкості функціонування підприємства [електронний ресурс] – Режим доступу: https://docviewer.yandex.ua/?url=http%3A%2F%2Fecon.at.ua%2FVypusk_7%2Fzagorodna.pdf&name=zagorodna.pdf&lang=uk&c=565ca337a250&page=1
7. Оцінка і діагностика фінансової стійкості підприємства [Текст]: монографія / М. О. Кизим, В. А. Забродський, В. А. Зінченко, Ю. С. Копчак. – Х.: ІНЖЕК, 2003. – 144 с.

8. Крепкий Л. М. Экономическая диагностика предприятия. Методология, методика, организация, диагнозы и пути совершенствования. – М.: ЗАЛ «Издательство «Экономика», 2006. – 215 с. Сопов І. Підходи до діагностики фінансового потенціалу підприємства / І. Сопов // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 1. – С. 68-75.
9. Педченко Н. С. Моніторинг фінансової конкурентоспроможності підприємств: Монографія. – Полтава: РВВ ПУСКУ, 2007. – 103 с.
10. Соколова Л. В. Теоретичне забезпечення діагностики як превентивний захід запобігання банкрутства підприємства [електронний ресурс] – Режим доступу: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/13988/1/vestnik_NPI_2014_65_Sokolova_Teoretychne.pdf
11. Туркоман Л. С. Місце і роль економічної діагностики в системі оцінки стану суб'єктів [електронний ресурс] – Режим доступу: <https://docviewer.yandex.ua/?url=http%3A%2F%2Flib.chdu.edu.ua%2Fpdf%2Fnaukpraci%2Fecopomy%2F2009%2F109-96-16.pdf&name=109-96-16.pdf&lang=uk&c=565cb6d515a4&page=1>
12. Ткаченко А. М. Сучасні підходи до систематизації методів економічної діагностики [електронний ресурс] – Режим доступу: <https://docviewer.yandex.ua/?url=http%3A%2F%2Fwww.sedu.com.ua%2Fwp-content%2Fuploads%2F2015%2F07%2F35.pdf&name=35.pdf&lang=uk&c=565cce79245d&page=1>

Глебова А.А., Абдулаєва А.Ш.

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ДИАГНОСТИКА, КАК ОСНОВА ОПРЕДЕЛЕНИЯ ПРЕДПОСЫЛОК РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ В УСЛОВИЯХ КРИЗИСА

Аннотация

В статье исследуется сущность понятия «диагностика». Авторами было установлено, что понятие «диагностика» и «мониторинг», которые используются для отображения динамических изменений в системе управления современными социально-экономическими системами необходимо рассматривать по отдельности. Поскольку мониторинг позволяет получить информацию о том, что происходит во внешней и внутренней среде предприятия. Тогда, как диагностика – определяет почему, это происходит. Установлено, группы ошибок, которые снижают эффективность процесса диагностики системы управления современным предприятием.

Ключевые слова: диагностика, мониторинг, финансовое состояние, экономическая диагностика, ошибки исследования.

Glebova A.A., Abdullaieva A.Sh.

Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University

ECONOMIC DIAGNOSIS IS BASED ON CERTAIN PRECONDITIONS OF DEVELOPMENT OF ENTERPRISE IN CRISIS

Summary

In the article the essence of the concept of «diagnosis». The authors found that the concept of «diagnosis» and «monitoring» that are used to display the dynamic changes in the management of modern socio-economic systems need to be considered separately. It was found that the monitoring provides information on what is happening in the external and internal environment of the enterprise. While, as the diagnosis – determine why this occurs. It was established group of errors that reduce the effectiveness of the diagnostic process control system of modern enterprise.

Keywords: diagnosis, monitoring, financial condition, economic diagnostics, fault studies.